

På jakt efter den svensk-amerikanske arkeologen Oscar Broneer

Det är lika bra att det sägs med en gång. Där i arkivet på American School of Classical Studies at Athens kom vi aldrig särskilt nära varandra, jag och Oscar Broneer, arkeologen som grävde i Korinth och på Akropolis nordsluttning i Athen och som hittade Poseidontemplet i Isthmia vid det mer eller mindre första spadtaget. Allt det där är väldokumenterat, inte minst av Oscar själv, så det var jag egentligen inte intresserad av när jag hade förmånen att få studera hans efterlämnade papper – brev, självbiografi, tidningsurklipp, fotografier, pass, anteckningsblock, skönlitterära försök, bankpapper, biljetter, patent etc., *The Broneer papers*. Allt det där kastade jag mig över i hopp om att lära känna Oscar Broneer lite bättre. Det började förvisso ganska bra. Från dopbok och pass fick jag raka och tydliga svar. Född i Bäckebo församling i Kalmar län den 28 december 1894.

Bäckebo, var det inte där en tysk V2-raket slog ner under andra världskriget? Jo, visst var det så. Det var en rejäl smäll. Tysk ingenjörskonst utspridd över två kvadratkilometer småländsk jordbruksbygd. Då hade Oscar förvisso sedan länge lämnat platsen, men kratern finns kvar. Namn: Per Oskar Teodor Jonsson. Vi har anledning att återkomma till namnet Broneer. Ett svenskt

pass från 1936 ger informationen att han var 180 cm lång, hade blont hår och blå ögon. Genom åren och passen skiftar visserligen hårfärgen från blont, via brunt till grått. Ansiktsform: oval, står det. Jag tittar på fotografier och skulle nog vilja säga runt, och avsmalnande med åren. Från 1938 har han amerikanska pass, då har han blivit amerikansk medborgare.

HISTORIEN OM PER

På tre dagar hinner man inte mycket. Hela föresatsen att genom efterlämnade papper lära känna en människa på så kort tid var ju egentligen dömd att misslyckas. Ja, att överhuvudtaget lära känna en annan människa via ett arkiv är ju en naiv idé, jag vet ju inte ens särskilt mycket om mig själv. Men mina förhoppningar stod till den opublicerade biografien, *The Story of Per*. I biografien skulle jag hitta svaren. Det var där jag skulle börja leta, för att sedan ta mig djupare ner i samlingen. Ja, det var åtminstone min förhoppning när jag gav mig i kast med drygt tvåhundra maskinskrivna sidor av uppräkningsningar på en minst sagt fattig prosa. Det är nog tyvärr så biografien närmast kan beskrivas. Jag vill gärna tro att det finns mer spännande läsning där bland hans sparade papper, och på något sätt kan man ana varför

Vänster: Familjefoto från omkring 1900 (American School of Classical Studies at Athens Archives, Oscar Broneer Papers, Box 65, Folder 193)

Höger: Fina avgångsbetyg från 1906 (American School of Classical Studies at Athens Archives, Oscar Broneer Papers, Box 55, Folder 1)

hans skönlitterära försök allt som oftast blev refuserade. Redan titeln på biografen gör mig fundersam. Oscar inleder nämligen med att förklara att han aldrig trivs med, eller använt, namnet Per. Varför då använda det genomgående i sin biografi? Vad säger det, att han inte tyckte om sig

själv? Jag vet inte. Att biografen är skriven i tredje person gör dessutom att man aldrig kommer nära Oscar. Han gömmer sig bakom Per, går aldrig på djupet med saker som uppenbarligen haft känslomässig betydelse. Så fort det börjar bli intressant byter han ämne. Möjligen var det medve-

tet. Oscar ville kanske inte öppna upp sig mer än så, vad vet jag. Jag kan ju egentligen inte ställa några krav. På sista sidan skriver han att biografien är tillägnad sönerna Paul och Jon. Om de var den tänkta läsekretsen tycker man för deras skull att Oscar kunde bjudit på sig själv lite mer. Ja, han är lite svår att umgås med på det viset. Berättar inte så mycket om sig själv egentligen. Man får gissa. Hur det var att umgås med honom i verkliga livet har jag ingen aning om, vår vänskap går ju bara via arkivet. Och om Oscar nu haft vänligheten att lämna tolv hyllmeter med sina sparade papper till eftervärlden får man gå försiktigt fram. Vem är jag att gräva i detta? Det är ju ett förtroende jag aldrig ens fått.

UPPVÄXTEN

“Because his childhood was lonely he rarely knew the joy of togetherness. For a child in his most sensitive years to be left to himself brings pain. But it is not only to his disadvantage in his later life”, skriver Oscar och den där smärtan var något som uppenbarligen kom att prägla honom. Men på vilket sätt det kom att bli till en fördel senare i livet kommer han aldrig fram till. Man kan ju gissa att det handlar om att klara sig själv, men kanske även att bara lita till sig själv. Otto, hans far, hade emigrerat till USA 1867 och stannat fem år i trakterna kring Chicago, innan han återvände till Sverige. De pengar som tjänats ihop på andra sidan Atlanten gick till att köpa det lilla hemmanet Brånan i Bäckebo socken. Tyvärr försvann merparten av besparingarna i ett mindre framgångsrikt projekt rörande utdikning av en torvmosse. Otto strävade trots motgångarna på, men var enligt Oscar rätt misslyckad som jordbrukare. Efter miss-

lyckandet med utdikningen stod familjen även i skuld till modern Johannas bror som lånat dem pengar till projektet. Otto betalade sedan ränta på ett lån som aldrig skrevs ner. Enligt Oscar var den viktigaste lärdomen han fick med sig från sin far att inte stå i skuld. Eller som den socialdemokratiska finansministern Ernst Wigforss sa: ”Den som är försatt i skuld är inte fri.” Jag tror just frihet var viktigt för Oscar. I övrigt får jag intrycket att Otto inte förde så mycket vidare till sin son. Otto var tyst och inbunden. Förhållandet dem emellan distanserat och kyligt. Relationen till modern Johanna var bättre.

Där i arkivet fastnar jag för ett familjefoto som måste vara från åren runt sekelskiftet 1900. Oscar i centrum, yngst i systerkåren, iklädd sjömanskostym och med myndig uppsyn. De äldre bröderna Gustaf, Hilmer och Carl i sina kostymer är välkammade och jag föreställer mig att det luktar pomada i ateljén. Storasyster Gunny tittar allvarligt in i kameran och håller sin hand beskyddande om Carl. Fadern ser gråtmild och trött ut, den seniga handen som vilar i knät verkar plågad av hårt arbete. Kanske reumatism, det gick ju i släkten. I västen tickar fickuret på, mäter tiden, Otto har redan passerat femtiofem år. Modern har klätt sig i ankellång kjol och en brosch i halslinningen. De tunna läpparna är sammanpressade i behärskning, ja kanske leda. Man anar självmedvetenhet men knappast harmoni.

Annars återger Oscar en uppväxt som för vilken annan landsortspojke som helst i Sverige vid den tiden. Han tillverkade slangbellor och pilbågar, fångade gäddor, mötte döden i form av en grannkvinna som låg lik, och upptäckte sin egen sexualitet. Det sistnämnda verkar ha skrämt honom mer än döden, och varit något som även påverkade

hans förhållande till det motsatta könet i hög grad. Senare skriver han om sig själv: "He was almost morbidly self-conscious and awkward in the company of any single woman." Oscar lärde sig också tidigt att livet kunde vara grymt och människor minst lika grymma. Han återkommer ofta till ensamheten och utanförskapet han kände som barn. Fantasin blev en tillflyktsort. Jag undrar om han fortsatte att känna sig ensam även som vuxen. Man kan nog inte se honom som en ensling eller solitär. Alla sparade brev säger något annat. Han utmärkte sig i skolan, hade läshuvud och kunskaps-hunger. "School was joy", skriver han. Utöver bibeln fanns inga böcker i hemmet, så skolan öppnade en ny värld för Oscar. De övriga eleverna behandlade honom dock med skepsis. De var inte direkt elaka, men han bjöds heller inte in i deras lekar. Läraren var alkoholiserad, men styrde med behård disciplin. Det senare uppskattade Oscar.

Så dog Otto, 67 år gammal, vilket borde ha satt spår i en 15-årig son. Det kanske det gjorde, men i biografien avhandlas händelsen på några rader och lämnar inget sentimentalt eller känslomässigt åt läsaren. Andra saker kan Oscar ägna sida upp och sida ner och beskriva i minsta detalj. Till exempel hur man gör en slangbella. Han verkar överlag ha gillat detaljer, listor, ordning och reda. Om detta skvallrar inte minst alla de listor med julkortsadressater han sparar. Men när det gäller hans egen far, då är det tyst. Han dog.

Ett nytt land och ett nytt liv

Oscar upplevde livet på gården som tråkigt. Det skriver han mer än en gång. Han önskade mer än att gräva diken, hugga ved, spränga sten och bygga gårdsgårdar i ett stenigt smålandslandskap. Han hyste kan-

ske inte förakt för arbetet, men vantrivdes uppenbarligen. Även om omständigheterna där i Småland krävde det, så tror jag inte han var särskilt fysisk av sig. Han saknade absolut inte disciplin och arbetsmoral, vilket hans gärningar inom arkeologin tydligt visar, men han ville nyttja sitt intellekt. Mer händig med penna i handen. En teoretiker. Så 1913, i augusti, gav han sig iväg med tåg till Göteborg för vidare färd mot USA och Chicago, där brodern Carl redan bosatt sig. Biljetten dit behövde dock finansieras och återigen var det morbrodern som stod för lånet. Som om inte förnedringen vore nog med familjens tidigare lån – något som plågade Oscar i många år framöver. Men det säger även något om hans okuvliga vilja att lämna Bäckebo. Erthundra kronor lånade han. Erthundra kronor för ett nytt liv. Resan kom att förändra allt.

Efter diverse ströjobb, bland annat i en pianofabrik, började Oscar studera vid Augustana. Där stannade han i fem år innan universitetsstudier i grekiska och latin påbörjades vid University of California Berkeley. Och så var det det där med namnet. Varför bytte han till Broneer egentligen? Det hela visar sig ha en praktisk förklaring som man hittar i *The Augustana Observer*. En kort notis bara: "Due to the confusion caused by having so many students at Augustana by the name of Johnson, Oscar and Bernhard Johnson desire to announce that they have officially changed their names. Oscar Johnson will henceforth be Oscar Broneer." Det nya namnet tog han från platsen Brånan där han vuxit upp.

ARKEOLOGEN BRONEER

Arkeologin och Grekland var en tillfällighet. Oscars lärare, professor James T. Allen, hade blivit erbjuden en tjänst vid American

School of Classical Studies at Athens och Oscar blev tillfrågad om han ville följa med som student. Oscar tackade ja, men kunde vid den tiden inget om arkeologi, så medan sällskapet korsade Atlanten läste Oscar en handbok i grekisk arkeologi. Det var hans skola till den klassiska arkeologin när han anlände till Grekland 1924. En bok. Men arkeologin kom att bli hans kall och han kom att förbli Grekland trogen mer eller

mindre resten av sitt liv. American School of Classical Studies blev han trogen under ett kvarts sekel, bland annat som dess direktör under åtta år. Ja, något om arkeologin måste nog trots allt nämnas. Det var ju yrket som kom att präglade resten av hans liv. Redan 1925 var han engagerad i det arkeologiska arbetet i Korinth, och så småningom skapade han en typologi över oljelampor, en typologi som fortfarande används. 1931 tog

Oscars biljett till fartyget *Lusitania* 1913. Knappt två år senare blev fartyget torpederat och sänkt och 1195 människor miste livet. (American School of Classical Studies at Athens Archives, *Oscar Broneer Papers*, Box 32, Folder 3)

Svenskt pass från 1937 (American School of Classical Studies at Athens Archives, *Oscar Broneer Papers*, Box 55, Folder 1)

Oscar vid en inskription i Korinth på 1940-talet
(American School of Classical Studies at Athens
Archives, Oscar Broneer Papers, Box 65, Folder 283)

han sin doktorsexamen med en avhandling om Odeet i Korinth, som han själv varit med om att gräva fram. Genom åren skulle Oscar röra sig fritt över fältet och arbeta med allt från förhistoria till romersk tid, från inskriptioner till murkonstruktioner och med personer från Platon till Paulus. Men hans bibliografi börjar med lampor i Korinth och slutar med lampor i Isthmia. Under 1930-talet ledde han med små medel utgrävningar på Akropolis nordsluttning i Athen, där man bland annat fann en hel-

gedom tillägnad Eros och Afrodite. Man grävde även fram en brunn, eller källa, som använts under mykensk tid och som genom en smal trappgång varit tillgänglig från borgklippan även under en eventuell belägring. Under arbetet vid akropolen hittades även 180 ostraka (keramikskärvor). Alltså ett slags tidiga valsedlar, på vilka även politiskt missnöje kunde uttryckas. På flertalet av dessa kunde man läsa: "Themistokles, gå din väg". Ja, så blev det ju, den politiske ledaren Themistokles landsförvisades under 470-talet f.Kr. Intressant nog verkar merparten av inskrifterna komma från samma hand, och förmodligen har dessa ostraka förproducerats av

Themistokles politiska opponenter.

Tillsammans med franska arkeologer deltog Broneer i restaureringen av lejonmonumentet i Amfipolis i norra Grekland. Arbetet resulterade även i en bok 1941. Lejonet blev återigen uppmärksammat 2014 då det spekulerades i om Alexander den stores grav hittats i just Amfipolis och om lejonet ursprungligen stått vid graven. Under 1950-talet påbörjade Broneer, och då som professor vid universitetet i Chicago, de arkeologiska utgrävningarna vid Isthmia, på näset mellan det grekiska fastlandet och Peloponnesos. Kanske inte lika känt som Olympia var dock Isthmia tillsammans med Nemea

Poseidons tempel i Isthmia. Foto:Wikimedia Commons

och Delfi platser där det under antiken hölls panhelleniska spel. Under Oscars ledning, som sträckte sig fram till 1967 då han gick i pension, grävde man i Isthmia bland annat fram ett Poseidontempel, men även stadionanläggningen med sin sinnrika och unika startanordning. Tjuvstarter verkar ha förekommit i alla tider och hungern på ära och berömmelse likaså. I Isthmia hade man tidigt en lösning på problemet. Redan 1935 skrev arkeologen Axel W Persson en artikel i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* om doldisen bland svenska arkeologer, Oscar Broneer. ”Helt visst blir mången förvånad, då han här finner ett nytt namn, vars bärare kan betecknas som svensk arkeolog i Athen.” Så här drygt åttio år senare kan man nog konstatera att namnet på arkeologen förblivit okänt, åtminstone i Sverige.

I OSCARS BIBLIOTEK

Även om karriären löper på och fältarkeologiska rapporter produceras i en rasande takt kan man ana att det är något som skaver hos Oscar. Knappt märkbart och svårt att sätta fingret på, men något med tillit kanske. Att stå i skuld. Faderns inbundenhet. Ibland ger han uttryck för en viss avundsjuka riktad mot de tre äldre bröderna Gustaf, Hilmer och Carl. Storasyster Gunny nämns knappt, och aldrig vid namn. Jag vet inte, men rastlösheten och de långa promenaderna var kanske ett uttryck för något dolt underliggande. Om det ändå funnits en dagbok där i arkivet. Och då menar jag inte en arbetsdagbok, för det finns det gott om, utan en dagbok med iakttagelser, grubblerier och drömmar. Kanske hemligheter till och med. Visst, att läsa Oscars publikationslista och CV säger något om hans gärning som ar-

keolog, men inte mycket om honom som person. Då är det mer intressant att se vad som fanns i hans privata bibliotek hemma i Korinth där han bodde fram till sin död 1992, 97 år gammal. Vad läste han utöver vetenskapliga publikationer? Vad var han intresserad av? Vad trodde han på? Självklart sparades även Broneers privata bibliotek till eftervärlden. Där hittar man titlar som *Be Glad you're Neurotic*, *The Interpretation of Dreams* och *On Aggression*. Bingo, kanske brottades han med något i sitt inre ändå. Det är ju inget konstigt med det tänker jag, det är väl bland annat det som gör oss till just människor. Annars innehåller samlingen, som sig bör, ett flertal verk av Vilhelm Moberg, men även av Selma Lagerlöf. Åtta titlar med kristen uppbyggelselitteratur av biskop Bo Giertz säger kanske något om Oscars tro, han hade trots allt siktet inställt på att bli pastor när han började studera vid Augustana. I biblioteket finns även överraskningar som *Läckra kvällsritter* från ICA-kurirens serie *Lördagsgodis*. På omslaget ett foto av paprikahalvor fyllda med champinjonstuvning, som inte ser det minsta läckert ut faktiskt.

BREVEN HEM

Bland den sparade korrespondensen finns en hel del brev från brodern Hilmer. ”Käre Broder! Barmhärtig och nådig är Herren!” Ja, så inleder Hilmer nästan alla sina brev. Därefter följer utförliga redogörelser för en vacklande hälsa. Detta pågår i över tjugo år. Jag vill absolut inte göra mig lustig över företeelsen. Livet ser ju ut så. Vi åldras och våra kroppar förfaller. Till slut dör vi. Sista brevet från brodern inleds med ”Jesus lever!” Hilmer var redo. Jag tror dessutom att det kanske var det enda de hade att prata om, Oscar och Hil-

mer. Oscar hade lämnat Sverige 1913 och levt ett liv som var radikalt annorlunda än livet på den småländska landsbygden. Med tanke på förutsättningarna var det ju en häpnadsväckande karriär han gjort. Nej, vad annat än sjukdomar fanns det att skriva om? Möjligen ville Hilmer inte belasta sin framgångsrike bror med vardagliga trivialiteter, men kanske hade Oscar hellre läst om vårtecken än om ännu en tur till lasarettet i Kalmar.

Oscars brev finns inte bevarade vad jag vet, så vad han skrev om kan man bara spekulera i. Kanske var det också om sjukdomar. Kanske berättade Oscar att han två gånger varit nära döden. Första gången var i sviterna efter ett reumatiskt skov, där vännerna trodde de gav honom vanligt smärtstillande som de fått tag i på ett apotek i Athen. Det visade sig vara heroin och Oscar höll på att dö av en överdos. Mot den reumatiska värken föredrog han istället källorna i Bad Weisen. Andra gången handlade det om en brusten blindtarm. Kanske skrev han om sin första hustru Vernas långvariga sjukdom som också ledde fram till hennes död 1949. Vad hon led av förblir osagt, men det verkar ha varit någon njursjukdom. Kanske skrev han om brevet han fått från brodern Carls hustru i USA, där hon desperat bad Oscar om hjälp. Carl hade drabbats av någon form av psykos och befann sig på sanatorium. Upplevde sig förföljd. Läkarna benämnde det som *paranoid dementia praecox*, i våra dagar kallat schizofreni. Hon ville att släkten skulle ta hem honom till Sverige. Själv orkade hon inte mer. Helt säkert vet vi att Oscar berättade för Hilmer om den behandling han genomgick i Paris på 1920-talet. Då lånade nämligen Hilmer ut pengar så Oscar kunde betala den fran-

ske läkaren för behandlingen. Vad det var han behandlades för lämnar han däremot osagt. Onämnbart för Oscar, hårt präglad av kristen sedlighet. Han är dock tydlig med att det absolut inte var hans eget fel. Det hela lämnar ju fältet öppet för spekulationer och problemet förefaller hur som helst ha varit av urologisk karaktär.

GREKLANDSVÄNNEN OCH INNOVATÖREN

Av alla hundratals fotografier som Broneer sparar är det särskilt en bild som fångar min uppmärksamhet. Kanske är det för att den sticker ut bland alla bilder på utgrävningar, kolonner, murar, kapital, lampor osv. Ja, precis som med familjefotot tidigare. Jag tycker att det är en bra bild. Flickan som vänder sig bakåt och tittar in i kameran, den anonyma men tjocka nacken på mannen, leksaken i släptåg. Det är inte Oscar själv som är fotografen, men bilden fångar något. Kanske ett sargat Greklands framtid, där efter kriget. Vem är det som ledsagar landet? Vart är landet på väg? En fråga som Oscar även engagerade sig helhjärtat i, bland annat som observatör åt United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA). Han skriver ofta om den vänlighet och gästfrihet han mött hos det grekiska folket. Aldrig något nedlåtande.

I arkivet finns även en kopia av ett patent med Oscar som upphovsman, och som på sätt och vis även ringar in personen bakom patentet. Det är ett patent på

Athen på 1950-talet (American School of Classical Studies at Athens Archives, Oscar Broneer Papers, Box 65, Folder 429)

ett filhanteringssystem. Ett slags arkivskåp helt enkelt. Visst är det fascinerande att en person som, utöver bibeln, vuxit upp utan det tryckta ordet, femtio år senare skissar på ett system som kan hållbara och organisera ord och bild. Jag utgår från att behovet vuxit fram hos honom själv för att hålla ordning på alla papper och fotografier han samlat på sig. Patentet säger kanske också något om ordningsmänniskan Oscar, en person som tyckte om att samla på saker och organisera dem efter system. En typisk arkeolog kanske? Ja, det

finns även ett patent på en skoborste med integrerad behållare för skokräm. Ordning och reda som sagt.

Jag tror att vi kan komma varandra närmare, jag och Oscar. I början av mitt arbete i arkivet trodde jag mig veta en del om Oscar, men det var då. Att veta lite om något kan ju vara drägligt, men i takt med att man gräver vidare ökar bara okunskapen. Kanske är det bra för att odla sin ödmjukhet, men samtidigt frustrerande. Det finns så mycket mer att utforska och jag hoppas med andra ord kunna återvända till *the Broneer papers*.

LÄSTIPS:

Dedication to Oscar Theodore Broneer. (1974). *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*,

43(4) (Innehåller bland annat en komplett bibliografi till Broneers arbeten)

L. Arén, M. Burström, A. Gustafsson & H. Karlsson (2007). *Bäckeboom-bomben: minnen av Hitlers raket*. Alsterbo: Lena Arén Kulturkonsult.

Lars Kullman arbetar som bibliometriker vid Göteborgs universitetsbibliotek. Med medel från Bernströms donationsfond för personal vid Göteborgs universitetsbibliotek gavs under hösten 2019 möjligheten att tillbringa några dagar vid American School of Classical Studies at Athens för att studera Broneers personarkiv. Boende i Athen hade Svenska Institutet vänligheten att upplåta.

Prenumerera på Medusa!

Medusa är Sveriges största populärvetenskapliga tidskrift om antiken! Som prenumerant får du fyra nummer per år av Medusa, fyllda av intressanta artiklar, recensioner och boktips.

Prenumeration	260 kr/år
Prenumeration student inom Sverige	160 kr/år
Lösnummer	75 kr/st
Prenumeration för skolor och bibliotek	350 kr/år
Prenumeration utanför Sverige	325 kr/år
Stödprenumeration	500 kr/år
Tidigare årgångar, 1980–2014	100 kr/år
Tidigare årgångar, 2015–	250 kr/år

Betalning sker till plusgiro 17 60 16-4, portot är inkluderat.

Betalning via Swish: 123 527 23 80 (Tidskriften Medusa). Skriv ditt namn + adress som meddelande. Om du inte får plats på de max tillättna 50 tecknen så genomför betalningen ändå och mejla sedan uppgifterna till info@tidskriftenmedusa.se, samt klargör vad du betalat för och från vilket nummer.

